

Каралкіна Т. В.

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 27 (66). 2014. № 4. С. 3-8.

**ТЕОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА,
ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА;
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО
И КОНСТИТУЦИОННЫЙ ПРОЦЕСС**

УДК 346.52

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ РОБОТИ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Каралкіна Т. В.

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
м. Луганськ, Україна*

Досліджено особливості правової роботи вищих навчальних закладів, яка є необхідним господарсько-правовим засобом регулювання їх діяльності в сучасних умовах. Пропонується наповнити зміст правової роботи в цих закладах такими напрямками, як організація роботи з підвищення правової культури працівників та правове забезпечення оформлення прав інтелектуальної власності на результати науково-дослідної діяльності вищих навчальних закладів.

Ключові слова: правова робота, господарсько-правовий засіб, вищі навчальні заклади, юрисконсульт, локальна нормотворчість, науково-дослідна діяльність, захист прав інтелектуальної власності, правова культура працівників.

Зростання потреби в належному правовому регулюванні господарсько-інноваційних відносин за участі ВНЗ вимагає не лише посилення ролі господарського законодавства в діяльності останніх, але й належної організації правової роботи в них, яка би враховувала специфіку їх правового статусу як безпосереднього учасника інноваційних відносин.

На жаль, ВНЗ послабили увагу до правової роботи, її роль або применшується, або взагалі не організована. Слід констатувати, що в ВНЗ здійснюється лише юридичне обслуговування процесів із надання платних освітніх послуг. Натомість майже відсутнє правове забезпечення наукової діяльності ВНЗ, особливо правове оформлення та подальше використання її результатів.

Досить часто керівництвом ВНЗ ігноруються пропозиції юрисконсультів щодо необхідності прийняття нових або приведення існуючих актів ВНЗ у відповідність із діючим законодавством. Отже, в умовах активізації участі ВНЗ у господарсько-інноваційних відносинах актуалізується потреба забезпечити їхню діяльність господарсько-правовим регулюванням, у тому числі шляхом використання такого засобу, як належна організація правової роботи у ВНЗ.

Метою цієї статті є дослідження особливості змісту правової роботи ВНЗ в умовах активізації їхньої участі в господарсько-інноваційних відносинах.

В науці господарського права з приводу змісту поняття «правова робота» дискусії ведуться давно, проте її поняття в сучасному українському законодавстві ще дотепер не закріплене, а тому доводиться користуватися в цьому питанні дослідженнями і законодавством радянських часів.

Наука господарського права, починаючи з свого чергового післявоєнного періоду становлення, значну увагу приділяла питанням правової роботи в народному господарстві, надаючи тим самим реальну допомогу практиці [1, с. 94–95]. Багато аспектів цієї проблематики знайшли своє відбиття в наукових публікаціях Т.Є. Абової, О.В. Бельської, І.Є. Замойського, Г.Л. Знаменського, Р.Ф. Калістратової, В.В. Лаптева, Б.І. Минця, В.К. Мамутова, Г.В. Пронської, А.А. Рябова та інших. За останні роки приділяли увагу: дослідженням суті правової роботи, її місця та значення в управлінні виробництвом – А.М. Долгополов, організації юридичної служби на підприємстві – В.І. Горевий, співвідношенню правової роботи та юридичного обслуговування підприємств – С.Ф. Домбровський, правової роботи як механізму захисту прав суб'єктів господарювання – І.В. Головань, організаційно-правових механізмів охорони та захисту професійних прав юрисконсультів – М.І. Клеандров.

Дослідження щодо змісту правової роботи тривалий час не мали великої зацікавленості серед вчених, оскільки правова робота вважалася незначним або не дуже важливим науковим напрямом у правознавстві. Дослідження в цій сфері проводилися в основному представниками господарського і частково цивільного права, які розглядали цю діяльність як функції управління. Сам термін «правова робота» в сучасному значенні використовується порівняно недавно. Спочатку правова робота зазвичай пов'язувалася з функціями органів юстиції. У зв'язку з діяльністю господарських організацій цей термін вперше був застосований у постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 23.12.1970 № 1025 «Про поліпшення правової роботи в народному господарстві» [2]. Після цього термін набув більшого поширення. Разом із тим дотепер у нормативних правових актах не дається «легального» визначення поняття правової роботи, що породило множинність трактувань цього поняття. Такий стан зберігається й понині в Україні.

Згрупувавши різні точки зору вчених, які займалися дослідженням цієї проблеми, можна виділити два основних підходи до визначення сутності правової роботи. Ряд авторів обґрунтовують вузьке розуміння цього терміна, вбачаючи в правовій роботі лише діяльність юридичної служби [3, с. 3]. Інші вчені вважають, що поняттям «правова робота» охоплюється діяльність не тільки юридичної служби, але також й інших посадових осіб і функціональних підрозділів [4, с. 3; 5, с. 362–363]. Як зазначає Г.Л. Знаменський, вітчизняна наука господарського права вивчила й розкрила поняття та механізм функціонування правової роботи, з'ясувала ланки суб'єкта господарювання, які мають займатися правовою роботою, виявила результативність цієї роботи та її вплив на загальний результат діяльності суб'єкта господарювання [6, с. 164].

Ряд сучасних дослідників трактують правову роботу у сфері підприємництва як систему заходів щодо забезпечення прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності [7, с. 30; 8, с. 15; 9, с. 20]. Достатньо обґрунтовано І.В. Головань наполягає на

необхідності ширшого використання можливостей правової роботи в економіці, що передбачає активізацію функціонування самих суб'єктів підприємницької діяльності з підвищення рівня реалізації чинного законодавства, спрямованого на захист їхніх прав і законних інтересів, необхідність застосування в процесі здійснення правової роботи заходів, що мають універсальне значення для протидії будь-яким порушенням прав суб'єктів підприємницької діяльності та для профілактики порушень [10, с. 3].

Наведений перелік точок зору на сутність правової роботи не характеризується наявністю вичерпного юридичного змісту та свідчить про відсутність однаковості та визначеності в її розумінні, що обумовлено високою складністю цього явища. Не підлягає сумніву, що поняття правової роботи охоплює не лише загальні її напрями, які стосуються будь-яких підприємств, організацій, установ, але й напрями, пов'язані зі специфікою діяльності та функціональними особливостями того чи іншого підприємства, організації, установи. Тому, на наш погляд, універсального визначення правової роботи не можна та й не слід досягати.

Отже, незважаючи на значні дослідження змісту правової роботи, напрямів та форм її здійснення будь-якими підприємствами, організаціями, установами, необхідно все ж таки визначати зміст та напрями правової роботи в кожній сфері діяльності з урахуванням її особливостей в окремих галузях економіки, соціальної сфери. Проте ще й серед цих галузей, наприклад, характер правової роботи в охороні здоров'я, культурі, освіті тощо не є тотожними. Різним є також об'єм і напрями цієї роботи в міністерствах, відомствах, господарських організаціях, установах. Навіть в організаціях і установах одного рівня характер цієї роботи неоднозначний.

В Україні спочатку в 1995 р., а потім у 2008 р. [11] Постановою Кабінету Міністрів України затверджено Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації, в якому зміст правової роботи (без змін з попереднім) окреслюється через основні завдання юридичної служби (п. 4) як роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства підприємством, його керівником та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків, а також представлення інтересів підприємства в судах. Як бачимо, у такому легальному визначенні правової роботи не врахований накопичений досвід й теоретичні розробки з багатьох питань удосконалення правової роботи в економіці в цілому, в окремих галузях промисловості. У Постанові Кабінету Міністрів України від 14.12.2001 № 1693 «Про вдосконалення організації правової роботи в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» також акцент робиться далеко не на всі напрями правової роботи, а лише на забезпечення належного рівня правової роботи, якісне методичне керівництво нею та на обов'язкове погодження з юридичною службою проектів нормативно-правових актів [12].

Проте у сфері вищої освіти дуже часто не виконуються навіть і ці заходи. На жаль, у більшості ВНЗ традиційно склалося так, що юристи відіграють майже останню роль у виконанні функцій управління закладом. Однак правові знання та культура необхідні для обґрунтованого прийняття рішень та захисту прав і законних інтересів ВНЗ. Тому ректори мають усвідомити повною мірою необхідність і корисність роботи юрисконсульта у своєму колективі.

Стосовно змісту правової роботи у ВНЗ слід звернути увагу на такий її напрям, як захист результатів наукової та науково-дослідної діяльності ВНЗ, яка є одним із основних їхніх видів діяльності. Практика господарювання в Україні свідчить, що для забезпечення інтересів національних виробників функціонувати в умовах відкритого ринку й жорстокої конкуренції їм необхідно активізувати процеси залучення майнових прав та об'єктів прав інтелектуальної власності, у тому числі й ВНЗ. Разом із тим досягнення прогнозованих результатів від оформлення об'єктів прав інтелектуальної власності ВНЗ до здійснення господарської діяльності з їхнім залученням ускладнюються значними проблемами, які набувають сьогодні системного характеру.

У більшості ВНЗ, наприклад, майнові права інтелектуальної власності не введені до складу майна ВНЗ як нематеріального активу. Нерозвиненість захисту прав промислової власності, відсутність у ВНЗ фахівців з інтелектуальної власності, не закріплення в посадових інструкціях працюючих науковців ВНЗ обов'язків щодо оформлення прав на об'єкти інтелектуальної власності, які створюються в ВНЗ, не дозволяє останнім правомірно користуватися перевагами правовласника передових науково-технічних розробок, що були створені в процесі науково-дослідної діяльності закладу. В останні часи постійно зростає різноманіття й масштаби правопорушень у сфері неправомірного використання об'єктів промислової власності, що завдає непоправної шкоди правам й інтересам ВНЗ як правовласникам або правоволодільцям об'єктів промислової власності.

Отже, в умовах активізації участі ВНЗ у господарсько-інноваційних відносинах актуалізується потреба належним чином забезпечити правовим регулюванням такий напрям роботи ВНЗ, як управління у сфері інтелектуальної власності, просування на ринок та комерціалізація науково-технічних розробок ВНЗ, залучення інвестицій та розвиток співробітництва з підприємствами і науковими організаціями України та іноземних держав з використанням результатів вказаної діяльності.

На наш погляд, ефективність розв'язання накопичених проблем залежить від комплексної дії численних факторів, важливе місце серед яких посідає створення локального нормативно-правового регулювання відносин щодо залучення прав на об'єкти промислової власності ВНЗ до господарського життя. Аналіз нинішнього стану законодавчої бази свідчить, що зазначені відносини регулюються цілою низкою законодавчих актів, які між тим не забезпечують належним чином системного й узгодженого опосередкування всього різноманіття відносин у цій сфері. Тому ВНЗ мають створювати локальну правову базу, сукупність правових норм якої регулювала б відносини у промисловій власності щодо правової охорони і використання результатів інтелектуальної власності у своїй діяльності та іншими суб'єктами господарювання.

На підставі вищенаведеного вважаємо, що до змісту правової роботи ВНЗ слід ввести такий необхідний для них напрям, як локальне правове регулювання відносин промислової власності, у тому числі роз'яснення по застосуванню законодавства, розроблення проектів відповідних договорів щодо формування умов, прав і обов'язків ВНЗ (правова охорона, використання об'єктів інтелектуальної власності, розподіл прав, забезпечення конфіденційності, виплата винагороди, щодо витрат і доходів тощо), здійснення підготовки та подання документів (заявок) на об'єкти інтелектуальної власності у визначені законодавством органи для патентування в Україні та іноземних державах відповідно до національних і міжнародних процедур.

Реалізація цього напрямку правової роботи ВНЗ за допомогою всього потенціалу господарсько-правових засобів дозволить активно вплинути на процеси залучення прав промислової власності ВНЗ у сферу господарювання, конструювати моделі можливої й необхідної поведінки певних працівників та ВНЗ у цілому у сфері комерціалізації їх виключних прав, зміцнити правові основи захисту прав і охоронюваних інтересів ВНЗ на об'єкти промислової власності, що у свою чергу дозволить захистити від недобросовісної конкуренції, неправомірного одержання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, що належить ВНЗ, третіми особами, та несанкціоноване використання таких об'єктів.

Таким чином, з урахуванням наукових досліджень щодо змісту правової роботи, а також враховуючи активність ВНЗ як учасника господарсько-інноваційних відносин вважаємо за необхідне, по-перше, підвищити роль і значення правової роботи в діяльності ВНЗ, по-друге, з урахуванням необхідності участі ВНЗ в процесі формування інноваційно-орієнтованої економіки наповнити її зміст новим напрямом, спрямованим на правове оформлення результатів наукових досліджень та захист прав і охоронюваних інтересів ВНЗ при використанні їхніх об'єктів промислової власності у сфері господарювання іншими суб'єктами.

За таких умов пропонуємо під правовою роботою ВНЗ розуміти спільну діяльність юридичної служби (юрисконсульта) з іншими структурними підрозділами ВНЗ, адміністративно-управлінським персоналом, скеровану на забезпечення законності, дисципліни й правопорядку, використання прав й правових засобів при виконанні ВНЗ своїх цілей та основних завдань з метою неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства в ході діяльності ВНЗ.

До основних напрямів правової роботи ВНЗ слід віднести такі: локальна нормотворчість (положення про порядок здійснення всіх напрямів діяльності ВНЗ, накази, розпорядження тощо); договірні та претензійно-позовна діяльність; організація роботи з підвищення правової культури працівників; правове забезпечення оформлення прав інтелектуальної власності на результати науково-дослідної діяльності ВНЗ та захисту їхніх прав і законних інтересів, у тому числі при використанні об'єктів промислової власності у сфері господарювання.

Організація правової роботи у ВНЗ за всіма вищенаведеними напрямками в сукупності з іншими господарсько-правовими засобами дозволить забезпечити системність господарсько-правового регулювання діяльності сучасних ВНЗ.

Список літератури:

1. Хозяйственное право : [учебник] / [В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.] ; под ред. В.К. Мамутова. – К. : Юринком Интер, 2002. 912 с.
2. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР «Об улучшении правовой работы в народном хозяйстве» : от 23.12.1970, № 1025 // СП СССР. – 1971. – № 1. – Ст. 1.
3. Минц Б.И. Организация правовой работы на предприятии : [учебное пособие] / Б.И. Минц. – Свердловск : Изд-во Урал.ун-та, 1983. – 182 с.
4. Замоиский И.Е. Эффективность хозяйственно-правовой работы / И.Е. Замоиский. – Киев : Наук. думка, 1982. – 170 с.
5. Хозяйственное право : [учебник] / [Т.Е. Абова, Н.Н. Веденин, Т.М. Гандилов, З.М. Заменгоф и др.] ; под ред. В.В. Лаптев. – М. : Юрид. лит., 1983. – 527 с.
6. Знаменський Г.Л. Совершенствование хозяйственного законодательства: цель и средства / Г.Л. Знаменський. – К. : Наук. думка, 1980. – 187 с.

Вдосконалення правової роботи вищих навчальних закладів

7. Сазонов А.С. Проблемы организации правовой работы на предприятии / А.С. Сазонов. // Бизнес, менеджмент, право. – 2002. – № 1. – С. 30–35.
8. Домбровский С.Ф. Організація правової роботи та юридичного обслуговування підприємств, установ та організацій : [навчальний посібник для студентів навчальних закладів та факультетів] / С.Ф. Домбровский. – Харків : Консум, 2005. – 396 с.
9. Горевий В.І. Організація юридичної служби на підприємстві : [навчальний посібник] / В.І. Горевий. – 2-ге вид., випр. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 319 с.
10. Правова робота у механізмі захисту прав суб'єктів підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / І.В. Головань ; НАН України. Ін-т екон.-правових дослідж. – Донецьк, 2003. – 16 с.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації» ; від 26.11.2008 № 1040 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3068.
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення організації правової роботи в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» : від 14.12.2001 № 1693 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 51. – Ст. 2298.

Каралкіна Т. В. Усовершенствование правовой работы высших учебных заведений / Т.В. Каралкіна // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2014. – Т. 27 (66), № 4. – С. 3-8.

Исследованы особенности правовой работы вузов, которая является необходимым хозяйственно-правовым средством регулирования их деятельности в современных условиях. Предлагается наполнить содержание правовой работы в этих заведениях такими направлениями, как организация работы по повышению правовой культуры работников и правовое обеспечение оформления прав интеллектуальной собственности на результаты научно-исследовательской деятельности вузов.

Ключевые слова: правовая работа, хозяйственно-правовое средство, высшие учебные заведения, юрисконсульт, локальное нормотворчество, научно-исследовательская деятельность, защита прав интеллектуальной собственности, правовая культура работников.

THE IMPROVEMENT OF LEGAL WORK OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

*Karalkina T. V.
East Ukrainian National University named after Volodymyr Dal,
Lugansk, Ukraine*

The peculiarities of the legal work of the higher educational institutions (further – universities), which is a necessary economic and legal means of regulation of their activity in modern conditions. Offered to the contents of the legal work of the universities to introduce such a need for them, as the local legal regulation of relations of industrial property, including clarifications on the application of legislation, drafting relevant agreements forming conditions, rights and obligations of the universities (legal protection, the use of objects of intellectual property rights, distribution rights, ensure privacy, remuneration, expenses and income, and so on), the implementation of the preparation and filing of documents (applications) on intellectual property law in certain organs for patenting in Ukraine and foreign States in accordance with national and international procedures. Given the activity of the universities as a participant in a business-innovation relationship we believe it is necessary, first, to increase the role and value of legal work in the activities of the universities, and secondly, taking into account the need for participation of universities in the process of formation of an innovation-based economy to fill its content with the new direction aimed at the legalization of the results of scientific research and protection of the rights and legitimate interests of the universities in the use of industrial property objects in the field of management with other entities.

Under such conditions proposed under the legal work of the universities to understand the joint activities of legal services (legal counsel) with other structural units of the universities, administrative staff, aimed at ensuring the rule of law, discipline and order, rights and legal means of execution universities, their objectives and main tasks of the order of strict observance and prevent breaches the requirements of the legislation in the course of a university activity. As to the main areas of legal work of the university include the following: local rulemaking (the regulations on the procedure for implementation of all activities of the university, orders, decrees, and so on); contractual and claim-related activities; organization of work on improving the legal culture of employees; legal support of registration of intellectual property rights on the results of research activities of universities and protection of their rights and legitimate interests including when using industrial property objects in the field of management.

Key words: legal work, economic-legal means, higher educational institutions, legal adviser, local norm-setting, scientific-research activities, protection of intellectual property rights, legal culture workers.